

**Презентація наукової монографії історика Віктора Ідзя «Михайло Грушевський на шпальтах часописів українців Росії “Украинский Вестник” та “Украинская Жизнь” у першій чверті ХХ століття»
13 липня 2021 року в Інституті Східної Європи». ©**

13 липня 2021 року в Інституті Східної Європи відбулась презентація наукової монографії історика Віктора Ідзя «Михайло Грушевський на шпальтах часописів українців Росії “Украинский Вестник” та “Украинская Жизнь” у першій чверті ХХ століття».

В науковому обговоренні праці історика Віктора Ідзя «Ідзя «Михайло Грушевський на шпальтах часописів українців Росії “Украинский Вестник” та “Украинская Жизнь” у першій чверті ХХ століття» взяли участь вчені, завідувачі відділами, професори Кафедри українознавства, члени редакційної ради та редколегії наукового журналу «Українознавець» Інституту Східної Європи, гості: українські історики, державознавці та краєзнавці...

Як було наголошено під час презентації, зокрема доктором філософії, доцентом, виконуючим обов'язки професора, заступником директора Інституту Східної Європи, лауреатом державної премії імені Івана Франка в галузі інформаційної діяльності, вчений Тарасом Каляндруком: «...Монографія віце-президента Академії Наук «Трипільська Цивілізація», академіка Міжнародної Академії Наук Євразії, академіка АНВШ України, доктора історичних наук, професора, засновника та директора Інституту Східної Європи та Кафедри українознавства Віктора Ідзя «Михайло Грушевський на шпальтах часописів українців Росії “Украинский Вестник” та “Украинская Жизнь” у першій чверті ХХ століття» приурочена 20-літтю заснування Інституту Східної Європи. На глибоко-науковому фактичному матеріалі, які автор проаналізував з українських часописів в Росії, відтворюються мововідомі, а той призабуті сторінки діяльності історика-академіка Михайла Грушевського в Москві та Санкт-Петербурзі та його участь в організації українських друкованих органів “Украинский Вестник” та “Украинская Жизнь”. Особливу увагу автор звертає на недосліджені державницькі наукові праці напрацьовані М. Грушевським в Москві та Санкт-Петербурзі, які зробили великий вклад у розвиток української політичної, державницької історичної та громадської думки.

Зібраний науковий і фактологічний матеріал, сконцентрований в наукових працях “Михайло Грушевський на шпальтах часописів українців Росії “Украинский Вестник” та “Украинская Жизнь” у першій чверті ХХ століття” є унікальною джерельною базою у вивченні політичної історії в науковій спадщині першого президента Української держави, історика-академіка Михайла Грушевського наголосив у висновок виступу рецензент праці доктор філософії, доцент, виконуючий обов'язки професора, заступник директора Інституту Східної Європи, лауреат державної премії імені Івана Франка в галузі інформаційної діяльності, вчений Тарас Каляндрук».

Нище подаємо розділ «Михайло Грушевський про проблему відновлення української державності на шпальтах науково-просвітницького та політичного органу українців Росії “Украинская жизнь”(1912-1917рр.)» з наукової праці історика Віктора Ідзя яка найбільш яскраво розкриває проблему відновлення української державності у науковій творчості Михайла Грушевського.

Віктор Ідзьо

Михайло Грушевський про проблему відновлення української державності на шпальтах науково-просвітницького та політичного органу українців Росії “Украинская жизнь” (1912-1917рр.). ©

Перед тим, як з'ясувати питання ролі журналу “Украинская жизнь” М.С.Грушевський розглядав передумови його ролі у громадському, політичному і культурному житті українців Москви і Росії. Тому на працях М.С.Грушевського та його наукових висновках, з'ясуємо передумови організації самого часопису у тому далекому 1912 році та проблему відновлення української державності, яку через полеміку з російською елітою було поставлено в журналі.

У першому номері журналу “Украинская жизнь” М.С.Грушевський наголосив, що новий щомісячний журнал, який виходитиме на російській мові, ставить перед собою завдання, служіння інтересам і потребам 30-ти мільйонного українського народу. Він буде ставити проблему відновлення української державності і ознайомлення російського суспільства з українським національним рухом. Програма діяльності журналу “Украинская жизнь” в Москві заключалась у наступному: “Публікувати статті чільних українських діячів Москви і Росії по національних питаннях. Робити постійний огляд подій життя в Україні. Розглядати матеріали і публікувати статті по українських питаннях у Австрійській імперії, Польщі і других країнах Європи, робити критичний аналіз українського життя в усій Росії. У зв'язку з такою широкомаштабною діяльністю нового журналу, у ньому були сконцентровані чільні українські сили, які зобов'язались зразу ж поставити новоутворений журнал “Украинская жизнь” на високий рівень. Як зауважувалось в передмові, у розгортанні діяльності журналу у старій столиці взяли участь такі видні українофіли першої чверті ХХ століття, як: “Н.Балабуха, І.К.Брусилівський, С.А.Буда, О.Білоусенко, І.А.Білоусов, Н.Ф.Біляшевський, приват - доцент Н.П.Василенко, А.Василенко, професор Ф.К.Волков, приват-доцент А.С.Грушевський, професор М.С.Грушевський, Дм.Донцов, В.Дорошенко, Д.Дорошенко, С.А.Ефремов, В.Є.Жаботинський, Л.Н.Жебунев, М.Залізняков, І.В.Іванов (Джонсон), приват-доцент Б.А.Кістяновський, приват-доцент І.А.Кістяновський, професор Ф.Е.Корш, І.Кривецький, професор

А.Е.Кримський, В.Ладенко, М.Ф.Левицький, О.Левицький, В.Липинський, професор І.В.Лучицький, Ф.П.Матушевський, Н.Б.Миркін, А.Михура, М.Могилянський, В.П.Науменко, А.П.Новицький, К.М.Обручев, В.П.Обнинський, С.В.Петлюра, П.Понятенко, С.В.Русова, професор А.А.Русов, В.В.Садовський, А.Ф.Саликовський, Д.Сіромаха, М.А.Славинський, П.Смуток, Н.Стасюк, П.Стасюк, І.М.Стешенко, професор Н.Ф.Сумцов, Н.Г.Філянський, С.Чепига, С.П.Шелухін, А.І.Ярошевич [1].

Як бачимо із сомого початку виходу журналу “Украинская Жизнь” редакція часопису вірно підіймає історичний аспект української проблеми в Росії блискучою статтею М.С.Грушевського “Україна і українство”, у якій дослідник наголошував: “що українське питання в Росії має дуже давню історію. Можна починати його відлік з того часу, коли Україна була приєднана до Московської держави, або з тих фактів, які за декілька десятиліть перед тим поставили його на чергу московські політики, зробивши його вирішення в кінці-кінців питанням державної майбутності Московської держави, чи накінець з перших проявів назриваючого конфлікту московської політики з життям і стремлінням України після її приєднання. Головніші моменти у продовжувачому розвитку цього питання більш менш відомі. Та українське сучасне, виникаючи увесь ріст своїх потреб, згідно з пустулатами національного життя повноти і задоволення національної культури, явлення порівняно нове в Росії, чи можна сказати, що воно можливо здається новим, після попереднього подавлення і падіння українського національного життя. Настільки понизився рівень національної самосвідомості, що навіть видатні представники українського національного руху, які ще так недавно находили можливість виступати проти розширення росту національної культури в настільки момент почали виступати проти розширення росту національної культури, чи відхиляти ідею бажання українського до політичної незалежності як в минулому, так і в настільки момент. Не можна особливо дивуватися, якщо на людей, які знаходяться далеко від українського життя, не слідкуючих за його рухом і поступами вперед, особливо тепер в останні десятиліття, це нове українство, яке постало з своїми запитами і вимогами створювало прояв чогось нечуваного, страшного, неабиякого прояву фантастичних мрій, якоїсь “кучки людей. Такі погляди і судження про українство в Росії стають, однак, усе менш вибачливими з плином часу, з накопиченням доказів, які свідчать про разючу життєздатність, з примноженням джерел із яких люди коли-небудь інтересувалися характером українського національного руху, можуть ближче познайомитися з його сучасним станом і з тими історичними традиціями, на яких вони засновані з його статикою та динамікою. Однак, такі погляди, без сумніву, існують і при цьому досить широко поширені у людей, які не упереджено відносяться до української національності в Росії і українського національного руху зокрема, який бажає розвиватися. Тому, наголошував М.С.Грушевський, “Украинская жизнь” із перших сторінок повинна ставити перед собою ціль - ознайомлення громадськості з історичними аспектами українського руху в Росії, умовами його життя, щоб повністю задовільнити запити сучасної української громади. Необхідно, щоб російська громадськість мала хоча би елементарну інформацію, що таке сучасне українство, на чому воно базується, які завдання в Росії переслідує, які стремління ним керують[2].

Серед глибокого падіння національного життя, яке прийшлося пережити українському суспільству в період останнього розгрому і ліквідації української державності, автономії чи Гетьманщини, як це питання характеризують в Росії, коли поступово слабували і завмирили традиції великої національної боротьби у Східній Україні і пощезали останні відголоси славного культурного-національного руху в Західній Україні, велике значення у розумінні підйому народної самосвідомості мала етнографічна форма українства, яку вона у своєму домінуючому об'ємі зберегла до сьогоднішнього дня. Подавлення нівелюючими умовами і політикою російського уряду проявів українського національного життя в Росії привели до зубожіння українського національного руху. У великій більшості до людей, що цікавляться україністикою треба підходити із спеціальною міркою інтересів, щоби прихилити їх зайнятися питаннями розбурхування українського руху в Росії. Славне українське минуле, зафіксоване історичною наукою, теж треба подавати для усвідомлення українцями національної ідеї. Українське суспільство в Росії, не знаючи своєї історії, відчасти розгублене, оскільки за довгий період колоніального гніту відчасти втратило своє минуле, відчасти втратило ключі доступів до нього. Навіть епоха, близький зв'язок з якою відчувається найбільш живо, Українська державність епохи козацтва, майже зовсім не піднімала енергію українців, картиною високого підйому народного життя, скільки угнітала тим трактуванням, яке давалось авторитетнішими представниками українських навчань. Вони бачили у подіях козацької епохи свідчення неспроможності українського народу до державного життя, відсутність основ для політичного і державного будівництва, повну безвихідність із якої дійсно не було ніякого другого виходу для українського суспільства окрім добровільного розчинення серед великоросійського суспільства. Замість яскравих і життєвих історичних традицій, які могли б послугувати дороговказом українцям майбутнього, псевдо-патріотичні історики зводили на рівень хуторянства і найславніші сторінки української історії, української державності. Внаслідок такого “розгляду” української історії, українських національних запитів у російській державі, українство отримувало гнітючу душу уявлення від офіційної історичної концепції, які намагалися звести нанівець українські стремління до національного, культурного чи навіть державного відродження. Створювалось враження від цієї науковості офіційної російської історичної науки, зауважував М.С.Грушевський, що українство, це “Варшавське холопство” чи “бруд Москви”. Робилось усе, щоби знищити українське минуле, сучасне, майбутнє. Про світле українське майбутнє з точки зору російських інтелектуалів годі було й мріяти. В таких умовах для усієї більшості українства стало ясно, що утворення в майбутньому української держави, це дійсно нездійсненна мрія. Тому українство у

Росії формувалося на умовах більш стихійних і жевріло, постійно жевріло у російському хаосі до останнього часу, допоки нова генерація не принесла нове тверезе уявлення, учення про подолання попереднього хаосу в українському національному русі. В цьому розумінні етнографічна єдність українців на їх основній споконвічній території знання історії розвитку українського народу, дала йому дороговказ до майбутньої державності. Історичний процес в уяві українського суспільства, з подання офіційної російської історичної науки, закінчився повним програшем українського народу. Українська інтелігенція проявила себе національно нестійкою, часто зраджувала національним інтересам свого народу, покидала його і переходила у стан російських переможців і пригнічувачів власного народу. Однак, український народ, носячи у собі стародавні традиції, культуру, зумів виробити інстинкт самозбереження, який оберігав його від впливу чужих культур у конкретних випадках від польської і російської. Подальший розвиток українського народу проходив без національної інтелігенції, яка у російську епоху тільки загравала з народом, з його кращими надбаннями минулого, романтично описуючи народну доблесть минувщини. Однак, під впливом ідей романтичного народництва, яке поширилось і в українському суспільстві, почалось певне відродження українського народного життя, його матеріальної культури. Скоро світ побачив багатство української пісні, психолого-фізіологічну відмінність українців від поляків - з однієї сторони, і росіян - з другої сторони. Однак, усі ці надбання не відповідають запитам по вивченню питання історичного минулого українців в Росії і не привели до ніяких політичних стремлень[3].

Для сучасного українського національного руху і нинішньої української інтелігенції усі ці етапи боротьби за установлення українства в Росії уже безповоротно пройдені, однак ми не повинні відвертатися від складного свого історичного минулого, яке зазнало українство в рамках Російської держави. Несприятливі історичні умови для Українства в Росії повинні досконало вивчатися історичною наукою, адже вони були причиною того, що в минулому в рамках власне Росії була втрачена українська державність, знівелейована культура, історія. Вивчати українство в Росії з точки розвитку історичного процесу самого українства, нам необхідно також з міркувань подальшої боротьби з російським тоталітаризмом за здобуття своєї незалежної української державності, і при здобутті останньої, співіснування з цим російським тоталітаризмом, який очевидно не змінить свого політичного обличчя до українства і в майбутньому. Вивчення несправедливих умов, в які українці попали внаслідок знищення Росією української державності, стануть причиною поштовху пошуків шляхів з'ясування проблеми українства в Росії. Внаслідок вивчення усіх цих історичних реалій українського історичного минулого, у нас появився цілком реальний український рух, який є великим надбанням українців Росії останніх десятиліть. У зв'язку з такими обставинами сучасне українське суспільство стоїть в умовах більш сприятливих ніж покоління, що формували українську національність лише на тисячах народних пісень, кращих українських мелодіях, і мільйонах несвідомих, що правда, об'єднаних етнографічною територією, обрусілих українців. Сучасна прогресивна українська думка, може уже зараз, аналізуючи факти української історії, тверезо і об'єктивно відноситися до своїх реальних досягнень і об'єктивно розглянути питання своїх національних реалій і умов їх розвитку. Та не розділяючи захоплення романтичного народництва, сучасні представники українського руху і всі хто ним цікавиться, звичайно, повинні враховувати факти української етнографічної статистики, наявність великої об'єднаної і згуртованої маси великої національної території, яка обумовлює історичне минуле українського народу і оприділює його подальше майбутнє - напрямки розвитку життя і громадської української думки.

В нинішній час, що історично доказано, наголошує М.С.Грушевський, не визиває суперечок зі сторони російської історичної науки і різних російських політичних кіл, що українська етнографічна територія в рамках Російської імперії простягається приблизно від 45 до 53 градусів широти і 20-44 градусів довготи (по Грінвічу), включаючи у більшій увесь Крим, північне побережжя Чорного моря, усю систему Дніпра. На заході по Дністру і його притоках до гористої системи Карпат в басейні Вісли, на півночі до ріки Прип'яті і по усьому її басейні. На захід і схід українці проживають в басейні Буга (Холмська Русь, Підляшшя), на сході - в басейні Десни між Десною і Сожем. На сході поселення українців тягнуться і охоплюють увесь басейн Дінця, окрім нижньої течії і місцями глибоко вриваються у басейн Дону. На південному сході українська етнографічна територія охоплює усю Кубань. В Російській імперії, на думку М.С.Грушевського, українцями заселені і являються історично українськими землями губернії: Волинська, Подільська, Київська, Херсонська, Катеринославська, на заході - частина Люблінської, Гроденської, Седлецької, Мінської, уся Берестейщина, частина Бесарабської і Таврійської. На схід від Дніпра губернії: Полтавська, Харківська, Чернігівська, Курська, Воронежська, а також область Донська і Кубанська - заселені виключно українцями. Ці регіони, за науковими висновками М.С.Грушевського, входять до стародавнього українського етнотворення і уособлюють на початок ХХ століття собою усю українську націю. У цих російських губерніях, проживає 98% українського населення. В цей же час слід зауважити, що в Харківській, Воронежській і Курській губерніях проживають 80% процентів українців внаслідок переселення сюди росіян. Однак, наголошують ряд дослідників, даний регіон являвся українським з часу написання "Слова о полку Ігоревім", де Брянськ і Курськ - це українська етнографічна територія[4].

Дальше, розглядаючи питання розвитку національної динаміки українського етносу в рамках його незалежного розвитку, розглянемо з точки зору історичного ракурсу, який накреслив ще М.С.Грушевський. Грандіозність стародавнього українського народу, як зауважував згідно своїх наукових висновків дослідник, у вказаних нами географічних об'ємах. Українське народне життя було постійне на протязі тисячоліття, одноетнічне проживання дає нам археологія і сучасна одноетнічна картина України. Перед нами велика етнічна маса, як мовна так і

культурна, яка проживає на одній своїй древній географічній території, яка опирається об море і гірські кряжі Карпатських і Кавказьких гір, басейни великих рік. Власне, у цій котловині ми бачимо глибоко корінне населення, яке має свою оригінальну національну культуру, мову, пісенний фольклор, легенди, балади, пісні, єдину економічну і господарську структуру. Уся ця українська структура розвивалась на протязі тисячоліть і еволюціонувала не міняючи структури і динаміки свого українського життя. Тяжкість історичних обставин, однак, не мішала українському народу займатися своєю традиційною формою життя. Як свідчать історичні джерела, на зорі своєї історії українські племена (слов'яни) проживали у своїх споконвічних регіонах- басейнах рік Дніпра і Дністра, Буга. Ці стародавні українські племена: полян, древлян, дулібів, тиверців, хорватів і других поступово розвинули свою самобутню державність, яка у послідувачому трансформувалась у землі-князівства: Київське, Чернігівське, Переяславське, Волинське, Галицьке, Турово-Пінське. Свій розвиток ці князівства беруть з V-VI століття, безперервно збільшуючи населення до X століття. Внаслідок розвитку у них державності і відкриття подальшого простору на північний-схід ці українські племена починають колонізувати суто угро-фінську територію, де тепер проживає нова парость українського народу, парость україно-фіно-угорська, чи російська. Питання заселення цих земель українцями у X-XIII століттях є складне для нас, однак можна наголошувати, що перший поштовх української колонізації продовжувався і у подальших століттях, а тобто він не переривався до XVI-XVII століття. Особливо сильним він був у XVII-XVIII століттях, що засвідчено в джерелах. Однак, в цей час він ще не ширився на внутрішні російські області, а тільки займав прикордонні регіони, зокрема Харківську, Курську і Воронежську області, де у часи козацької держави ця територія Слобожанщини поділялась на такі полки: Сумський, Ахтирський, Харківський, Ізюмський, Острогозький. По приєднанню України до Росії колонізаційна політика московського уряду була спричинена на те, щоби припинити і розчинити у російському народі цю українську колонізацію, однак цього не сталося. Українські риси Слобідської України, зв'язаної ранішими державними узами з серцевинною Україною, витримали удар російської асиміляції і зберегли свою самобутність до початку XX століття, тому Курська і Воронежська області теж являються виключно українськими етнічними регіонами[5].

Приєднання Правобережної України в кінці XVIII століття до Росії, наголошував М.С.Грушевський, в певній мірі роз'єднали стародавню українську націю. Для єдності українського народу створились умови прямо катастрофічні. Внаслідок наступу великоросійських елементів український народ почав поступово втрачати своє історичне ім'я. Старе українське ім'я створене епохою державного життя Україна-Русь збереглося у західно-українських регіонах, де термін "Мала Русь" оприділював українську державу у XIV столітті. Так оприділював свою державу український володар, очевидно, тоді коли вводив для Усієї України-Русі єдиного митрополита. Такий поштовх злучення єдиного державного і церковного життя утвердив з того часу за Україною таке державне ймення, яке в Великоросії вживається в розумінні означення української держави і до сьогоднішнього дня. Тільки в останній час внаслідок тенденційних російських підтасовок і перекручувань російською історіографією термін "Малая Русь" було примінено до російського словотворення і у зв'язку з цим "Малая Русь" стала невід'ємною складовою частиною Великої Росії. Слід однак зауважити, що в XIV-XV століттях Руської держави на північному сході не було, тут була Московська держава, яка у іноземних джерелах називалась Московія, а народ - московити, і яка ніякого відношення до України - Малої Русі не мала. Тільки пізніше у XVIII столітті у проміжок довгого часу по приєднанню України до Росії у титулатурі московських царів офіційно утвердилась назва України, як Малої Русі, де під цією назвою розумілись землі, приєднані до Російської держави. В цьому значенні універсального характеру воно набирає розуміння малоросійського терміну для означення усього українського розселення, для усього українського народу. Тому в кінці кінців над тим старим іменем почало брати верх теж дуже стародавнє місцеве ім'я популярне у самому народі "Україна", а народ почав оприділювати себе самоназвою український. Ріст і поширення цього терміну був немовби протидією російським намірам асиміляції українського народу з російським і утотоження термінів Малої, як складової частини Великої Росії. Ріст і поширення цього терміну, являється інтересним явищем переходу державного життя України з Заходу на Схід. Назва Україна, на думку М.С.Грушевського, у XII-XIII ст. означала окремі землі, в XVI-XVII столітті назвою Україна означували Побужжя і Подніпров'я. У час гетьмана Богдана Хмельницького Україною почали називати територію від Карпат до Дніпра, ця ж територія стає суспільною у житті українського народу[6]. Власне, у час гетьмана Богдана Хмельницького Подніпров'я стає реальним центром українського політичного життя. В цей же час за нею закріплюється і самоназва Україна. У джерелах XVIII століття ця назва зустрічається у різних комбінаціях. Назва Україна зустрічається у вигляді "Україна Малоросійська" і, власне, вона закріплюється за українським народом. З тих пір ця назва охоплює усю єдність українського народу і, власне, вона утримує національну свідомість українців до XX - го століття настільки високим, що він, не дивлячись на російське лихоліття, уже відчуває необхідність історичних своїх надбань з минулого по сьогоднішній день. Самосвідомість поступово просипається і розвивається на усіх регіонах, де проживають українці. Свідомий своєї етнічної назви, народ не хоче залишатись без імені і вибирає для себе ту назву, яка є живучою для нього на протязі століть, починаючи від української державності великого князя Володимира, тобто від часу коли староукраїнські джерела синонімічно фіксують дану назву поряд з Руссю[7].

На жаль, наголшував М.С.Грушевський, у подальшому український народ не зумів зберегти своїх стародавніх етно-назв внаслідок насильного прищеплення йому чужоземних етно-назв. Такий гніт, який прийшлося пережити

українському народу під польським режимом, хоча до повного останній у своїй основі і не доходив до таких жахливих заборонних мір направлений проти самої народної душі, зокрема писемності, мови, культури, якими ознаменувало себе для українського народу московське рабство.

Продовжуючи екскурс української історії в рамках Московської держави, наголошував М.С.Грушевський, через декілька років можна буде відмітити 200-літню заборону українського слова, української книжки, друку в Росії, яка настала після відомого указу Петра I у 1720 році, який вимагав, щоби в українські видання з російськими нічим не відрізнялися “не було никакой розни и особого наречия”. Ця система заборони української мови вводилась на усі українські землі, які входили до складу Російської імперії, що було дуже пагубним для усього українського народу. Так, цей 200-літній ювілей буде також монументом торжества української національної ідеї, яка зуміла перебороти усі перепони, що лежали на шляху її розвитку: над історичними умовами, які роз’єднали його територію і розкололи його єдине національне життя над несприятливими політичними і суспільними умовами, які заставили покинути його найбільш культурні і освічені класи, над заборонами, які паралізували усякі національно-визвольні рухи. Той же могутній інстинкт національного будівництва, яке зберегло український народ серед усіх колонізаційних бурь і асиміляцій і відроджувалось постійно до нового свідомого українського життя у нових ще більш тяжких умовах - говорить про могутню силу українського народу. Власне, усі ці приклади мужності українців в Україні треба поставити у приклад життя українцям, які проживають у Росії для розбудови у російській державі їх політичної української культури, свідомості. Сама свідомість українців в Росії повинна згрупувати їх і висунути нові інтелігентні сили для розбудови культурного, політичного життя українців в Росії. На жаль, сьогодні українці Москви і Росії роздираються чварами не можуть стати під гасло єдиної української громади, розбудувати українську церкву, єдину українську освіту[8].

Приводячи паралелі М.С.Грушевський наголошує, що нині українство Росії знаходиться в найбільш тяжкій стадії цього об’єднаних процесу. Ворогування окремих українських організацій, підчинення останніх різним структурам російської влади не дають можливість навіть українцям Москви утворити координаційну Раду, яка б могла розпочати діалог по згуртуванню українців Москви. Період напів-свідомий, чи стихійний повинен приводити українців до думки про необхідність улаштування українського національного життя в Росії, оскільки це впливає з умов самої необхідності елементарних умов українців. Власне, тепер можна планувати таке улаштування, коли національна свідомість українців Росії вступила у процес розвитку, тим самим зрушуючи важкий тягар, який українці в Росії зрушували з місця на протязі багатьох віків свого історичного існування. Власне тепер, внаслідок зрушення в українців Росії, почався процес, який у подальшому буде оприділювати самонапряму динаміку національного життя[9].

Ось така комічність офіційної російської доктрини проти українського національного руху може говорити настільки Російська державність піклувалася про своїх громадян. Можна і далі робити перелік злоби, пліток, слухів, анекдотів про українське національне відродження, які розповсюджувала офіційна Російська держава на поч. ХХ ст. Тільки нам, українцям, ніяк не зрозуміло навіщо і чому. Як нам здається, наголошує М.С.Грушевський на шпальтах “Украинской Жизни”, що своєю “боротьбою” офіційна Росія виглядає в обличчі українців досить не зрозумілою своєю черезмірною тупістю. Сьогодні уряд, наголошував М.С.Грушевський, знову підняв новий лозунг боротьби проти українства, залучивши до себе у підмогу найреакційніші кола російського суспільства, які висунули проти українського руху нову доктрину, “нові полки Мазепинців”, намальовані уявою фантазії “спасителів російського отечества”. На їх думку, ці полки “Мазепинців” повинні утримуватися полками “Богданівців”, які, на думку російських урядових кіл, повинні допомагати утримувати російському урядові “єдину і неділиму державу” проти “мазепинців-націоналістів”, які незадоволені обмеженнями українського національного руху, розпочали нападки на Російську державність. Увесь цей незрозумілий клич Російського уряду і його політичних кіл не відповідає абсолютно ніякому тверезому глузду. З цього приводу професор М.С.Грушевський наголошував: “З точки зору сучасних російських опричників, які зовсім не розбираються в українській історії, і які в той же час противопоставляють свіле ім’я славного відтворювача української державності Богдана Хмельницького не менш славному продовжувачу його ідей української державності Івана Мазепи вдалися за власного історичного нещастя до повного безглуздя. Із усіх найреакційніших заяв видно, що російські можновладці абсолютно не прогресують на ниві вивчення української історії”. Відкинувши таку, як і саму проблему української державності, російський уряд вдався до мітинговості, використовуючи при цьому у протигагу імена славних наших гетьманів. У Росії така тактика має, правда, свою історичну традицію і російський уряд, докоряючи “українцям у зраді” до відомої степені почав використовувати ім’я славного гетьмана Богдана Хмельницького, який, власне, нічим у російській історії не відзначився. Петро I у своєму відомому рескрипті, відкладаючи на неоприділений термін обрання нового гетьмана України атестував усіх українських гетьманів як зрадників, окрім першого Богдана Хмельницького і останнього Скоропатецького. Однак, ця славна характеристика була видана славному Богдану помилково і несправедливо згідно його справ. З точки зору дійсно історичної правди, якщо гетьман Іван Мазепа не зовсім заслужено попав в роль класичного українського зрадника, то зовсім абсурдним потрібно признати противопоставлення йому Богдана Хмельницького, як представника московської лояльності. Гетьман І.Мазепа в дійсності зовсім не був представником українського автономізму. В нашій історії є представники української

державної ідеї набагато сильніші. У І.Мазепи не було трагічної стійкості П.Дорошенка, чи відваги і виносливості, як у гетьмана П.Орлика. І за своє довге життя він прямо таки не успів показати себе з цієї сторони. Що тримав він у своїй душі, які плани виносив, це залишається для нас таємницею, однак можна сказати, що він плів по течії московського центрizmu на буксирі московської політики і його різкий розрив з нею нагадує скоріше фортель Брюховецького, який переконавшись настільки невиносимо стало на Україні від повсякденного російського втручання, від прислужництва, в одну ніч “з довірлого слуги його царської величності перетворився в зрадника і в автономіста”. Гетьман Іван Мазепа був чоловік, без сумніву, більш інтелігентний, шляхетний, політик більш тонкий, не доходив до таких грубих безтактностей, як Брюховецький, але він у час свого гетьманування був дуже непопулярний у народі. Усі його знали, як “московську душу” - продажного московського прислужника. Обставини заставили І.Мазепу використати підходящий момент і перетворитися із царського слуги в захисника української свободи, від “московського тиранського іга”. Однак, цей пізніший вимушений обставинами перелом не спас репутацію І.Мазепи в Україні. Надто вже сильно він себе скомпроментував в очах тодішнього українського суспільства своєю політичною безхарактерністю, своєю піддатливістю прихотням московської політики. Бачачи його піддатливість, московський уряд зробив із нього трагічну фігуру, зваливши на його голову усі гріхи українства, проклявши його страшними карами, як нечуваного злодія, другого юду, ворога християнства і православ'я - типового представника “української зради”, тої зради, якою завжди компроментували себе українці. Внаслідок такої розробленої доктрини московський уряд уже міг робити з українцями що хотів. В першу чергу він признав себе вільним від виконання обіцянок і зобов'язань, які взяв на себе перед українською державою внаслідок підписання трактату союзного договору в 1654 році. І так бачимо, що “мазепинство” для означення ревнителів теперішнього “малоросійського отчества” уособлює собою назву у достатній степені випадкову і політично, і історично зовсім не аргументовану. Така сама ситуація і з протиставленням Б.Хмельницького і І.Мазепи в якості двох полюсів українських настроїв, являється абсолютно лишеним історичної реальності і надуманням курйозним. Як відомо з добре проаналізованої сувокупності джерел, Богдан Хмельницький, якому російська історіографія приписала таку всесторонню політичну лояльність, зовсім не являвся такою фігурою. Якщо співставити діяльність Богдана Хмельницького з діяльністю гетьмана І.Мазепи, то власне Б.Хмельницький являється яскравим представником свідомої ідеї української незалежної державності. Зштовхнення з першим реальним проявом московського центрizmu надзвичайно розхвилювало гетьмана Богдана Хмельницького і направило в сторону рішучої опозиції останньому. Він почав уклонятися від спільних військових походів з російськими військами, відмовляти українські міста Галичини від підчинення Москві, не втаював свого незадоволення Москвою перед своєю старшиною і обговорював з останньою плани заключення союзних договорів з іншими країнами, відхилив допомогу Москви. Відомо також, що одними словами він не обмежувався. Гетьман Богдан Хмельницький, переконавшись в поганому ставленні Москви до Української державності, почав шукати підтримки українській державності у других держав і заключив союз з Швецією і розірвав союз з Москвою. Київська археологічна комісія недавно видала акти, які достатньо ясно проливають світло на відносини Богдана Хмельницького з Московською державою і розриву союзу з останньою. В цей же час ці ж документи засвідчують новий союз українського гетьмана з Шведським королівством, якого Богдан Хмельницький дотримувався до самої смерті. Таким чином, гетьман Богдан Хмельницький, наголошує М.С.Грушевський, ще до 1657 року ліквідував союз з Москвою і вважав себе незалежним володарем України. А отже, політика І.Мазепи не була чимось особливо новим явищем, вона тільки ув'язувала політику українських державців в одно русло відновлювала політику великого гетьмана України Богдана Хмельницького. В документах гетьмана України Пилипа Орлика на гетьманство, а також в декларації шведського короля Карла XII, знайденої тепер в актах Н.В.Молчановським, ярко освічуються причина розриву гетьмана І.Мазепи з Московською державою і союзом з Шведським королівством, який ще був укладений з гетьманом Богданом Хмельницьким з шведським королем, дідом Карла XII, Карлом X. Шведські документи свідчать: “...гетьман Іван Мазепа пішов по слідах свого попередника, славної пам'яті пресвітлого гетьмана Богдана Хмельницького, який разом з пресвітлим королем шведським, дідом сьгоднішнього короля Карла X взаємним договором звільнили Україну з польської та московської неволі. Очевидно, наголошував М.С.Грушевський, ми можемо вірити тому, що вступаючи в союз з Карлом XII гетьман І.Мазепа вважав себе продовжувачем справи Богдана Хмельницького і намагався використати завіти великого гетьмана по утвердженню незалежності Української держави. В зв'язку з цим, можна признати ненауковим явищем в російській історичній науці протипоставлення гетьмана Іванп Мазепи гетьману Богдану Хмельницькому і робити першого “стовпом українського сепаратизму”. З точки зору вузького центрizmu і унітаризму на стезі якого стояв Петро I, усі українці, не бажавші стати у протиріччя з “загальними народними бажаннями” повинні рахуватися зрадниками, інакше кажучи, у них “виникав конфлікт з унітаризмом, який не бажав признавати різниці народів, і ніякого відособлення”, не тільки в українській писемності, але й в українському житті. На цих засадах українські старшини вирішили конфліктувати з московською політикою, другі, небажавші признавати московських реалій, були записані у ранг “зрадників”, хоча були іскренніми сторонниками дружніх державних зв'язків України з Росією. Не дивлячись на таке насилля український народ не бажав відмовлятися від своєї національності, від історичних особливостей життя побуту, культури, традицій від права і волі їх незалежного розвитку.”Род ситцев иже свободы хочет”, так зауважував про українське

суспільство і державність сторонник Московської держави архієпископ Лазар Баранович, щиро вмовляв московський уряд не перешкоджати і не утискати українців в автономії. Однак, московський уряд не бажав ослаблювати свої центриські тенденції, українське суспільство теж не бажало іти по п'ятах у брехливої московської політики і у зв'язку з цим зразу ж попадало в "зрадники". Така політика проводилась і проводиться досить успішно з точки зору політичних інтересів Московської держави. Однак логічною вона постає, якщо споглядати на неї з точки зору "общерусского" націоналізму, для якого не може бути ніяких "українських особливостей" будь - де: чи то в області політики, чи у сфері культури, літератури чи побуту. Відношення до справи у однаковому стремлінні знищення українства у Російській державі почали розглядати з XVIII століття, а тобто після 1709 року і з наростаючою інтенсивністю продовжували знищення українства до століття XX-го[10].

Якщо ретельніше розглянути українство з точки зору російської нації, яка дбає про свою єдність і бажает своєї держави, наголошував М.С.Грушевський на шпальтах "Украинской Жизни" то розуміючи її наявність у XVII столітті, то українці сьогодні цілком можуть взяти програму діяльності у більш світлого минулого і керуватися нею у сьогодні, відстоюючи свої права на державу. Наше ж завдання у Росії на історичнім прикладі, заключається в тому, щоби показати російському суспільству, що все подавлення українського національного руху в Росії - абсолютна нісенітниця, український рух в Росії не щезне і з кожною новою генерацією буде вливати нові таланти, які будуть рухати ще з більшою потужністю українську справу в Росії. Тому, на нашу думку, російському урядові слід тверезо оцінити український рух - піти з ним на реальне співробітництво, дати йому можливість безборонно розвиватися. Російський уряд повинен зрозуміти, що український національний рух не можна заборонити, нова заборона ще більше згуртує його і він відродиться у більш зрілому українстві і розвине своє подальше культурно-просвітне життя у більш цивілізованішій чи демократичній Росії[11].

Слід наголосити, що за таку відверту позицію російські шовіністи, щокрема відомий критик Грушевського Щеглов в 75 номері "Київлянина" намагається вдатися до критики "исторической концепции украинофильства", зокрема наукових праць М.С.Грушевського, що заставило, як наголошував М.С.Грушевський, редакцію журналу "Украинская жизнь", дати відповідь: "что заставило добропорядочного русского интеллигента сделаться фальсификатором исследований знаменитого учёного, нам неизвестно, однако страх за единую и неделимую и страх перед всерасползающим по России влиятельным "украинофильством" очевидна"[12].

Полемізуючи з російськими вченими і громадськими діячами про історію Української державності, М.С.Грушевський писав: "Київська держава, її право, побут, культура були утворені народом українським, і тому великоросійська державність і культура були її похідними. Розвивалась же великоруська культура на землях фіно-угорських у нових умовах". Як бачимо, сам М.С.Грушевський вважав російську культуру, народність новою гілкою, яка виходила з українського народу[13].

Сам же великоросійський патріот В.Щеголев, коментуючи М. Грушевського, писав: "Законы, быт и культура Киевского великого княжества были созданием не русского, а особого украинского народа"[14]. У подальшому критик Щеголев знову обманює російську громадську думку й зауважує: "Многие сегодня заразились историей М.С.Грушевского, написана она увлекательно, заманчиво. В ней же сей знаменитый украинофил сопричислил украинцев к России как покорённым народам, М.С.Грушевский показал их полное рабство и безправие в России"[15].

Повернувшись до сторінок і фраз указаних В.Щеголевым, як наголошує "Украинская Жизнь" бачимо, що М. Грушевський у вказаному місці тільки наголосив, що Україна добровільно приєдналась до Росії, однак у даному місці не коментуючи, як це робить, лякаючи українофільським рухом, громадськість Росії та її представник В.Щеголев[16].

Навіщо займалася такою фальсифікацією офіційна російська влада, яка намагалася знецінити концепцію української історії, невідомо, однак її представник пан В.Щеголев, зауважував на шпальтах "Украинской жизни", як офіційний російський критик від влади, критикуючи теорію М.С.Грушевського, зауважував, що російська культура більш передова тому, що у XX столітті вона існувала як державна. Не знаючи, досконало самої української історії, наголошував М.Грушевський "Щеголеви" вирішили розпочати цькування українців з неї. Однак, честь російської наукової громадськості спасли російські історики, "которые не стали себя марать в сей нечесной игре российских властей". Після виступу В.Щеголева за честь українського історика, як наголошувала "Украинская Жизнь" виступила еліта російських істориків, які повністю підтвердили науковість концепції М.С.Грушевського. Академік Ф.Е.Корш Голова Слов'янського Товариства визнав вірною концепцію М.С. Грушевського, його підтримав другий видатний російський історик Пресняков, також Пічета, Нольде, Ключевський[17], академік А.А.Шахматов[18], "тем самим они все проявили", як зауважувала невгамовна критика: "свою профессиональную солидарность". Однак, наголошує С.Єфремов, на шпальтах часопису "Украинская жизнь" перший напад влади на українську історію та концепцію Історії України М.Грушевського хоча і був відбитий, однак він робився для того, щоби у подальшому влада уже безборонно накинулася на безвинний український національний рух, який прагнув рівних прав з російським народом. Влада, не зумівши здолати "професіонально солідарних істориків", побажала накинутись на самий український національний рух, причепити йому жупел "сепаратисти" з яким поряд поставити синонім "українофіли", "націоналісти", відкинувши

думку про побудову у Росії справедливого демократичного суспільства відволікти великоросійського інтелігента і простолюдина від національних проблем, які необхідно вирішувати російській державі[19].

Щоб дошкулити українському національному руху та українській історичній концепції М. Грушевського, В. Щеголев у своїй концепції “Южно-Русского сепаратизма” приходять до висновку, що сучасне українофільство бере свій початок в Київській Русі, далі розвивається у державі Ягеллонів, у подальшому у Козацькій державі і церковній унії з католицькою церквою. З цим сепаратизмом Росії потрібно боротися”[20].

Як бачимо, “Украинская жизнь” був часопис наповнений конкретним професіональним змістом, який охоплюючи комплекс українських проблем і запитів української громадськості не тільки Москви і Росії і України, не обмежував себе рамками політичного життя, а намагався охоплювати проблеми культури, історії, науки. Власне тому власне в “Украинская жизнь”, що виходив в 1912-1917 роках М.С.Грушевський відкрито підняв перед російською державою, російським суспільством концепцію проблему історичного відновлення української державності, що потребує подальшого дослідження[21].

Список використаних джерел та літератури:

1. Украинская жизнь. - М.,1912, №1, с.1.
2. М.С. Грушевский. Украина и Украинство. Украинская жизнь. - М., 1912, №.1, с.12.
3. М.С. Грушевский. Украина и Украинство. Украинская жизнь. - М.,1912, №1, с.14.
4. М.С. Грушевский. Украина и Украинство. Украинская жизнь. - М.,1912.№1, с.15.
5. М.С. Грушевский. Украина и Украинство. Украинская жизнь. - М.,1912, №1,с.20.
6. М.С. Грушевский. Украина и Украинство. Украинская жизнь. - М.,1912, №1,с.26.
7. М.С. Грушевский. Украина и Украинство. Украинская жизнь. - М.,1912, №1,с.26.
8. М.С. Грушевский. Украина и Украинство. Украинская жизнь. - М.,1912, №1,с.28.
9. М.С. Грушевский. Украина и Украинство. Украинская жизнь. - М.,1912, №1,с.28.
10. М.С. Грушевский. Новое знамя националистов . Украинская жизнь. - М.,1912, №2,с.20.
11. М.С. Грушевский. Новое знамя националистов. Украинская жизнь. - М.,1912, №2, с.16-21.
12. Украинская жизнь. - М.,1912, №4, с.58-59.
13. М. Грушевский. Очерки истории украинского народа. - Спб.,1904, с.33, с.93.
14. В. Щеголев. Южно-Русский сепаратизм. Киевлянин. - К.,1912, №75.
15. В. Щеголев. Южно-Русский сепаратизм. Киевлянин. - К.,1912, №76.
16. Український вісник. - Київ, 1906, №3, с.142.
17. Ф.Е. Корш. Украинский народ и украинский язык. Украинский вопрос. - М.,1916, с.142-144.
18. А.А. Шахматов. К вопросу об образовании русских наречий и русских народностей. ЖМНП. - Спб., 1899, №IV.
19. А.А. Шахматов. Очерк древнерусского периода истории русского языка. (Энциклопедия славянской филологии). - Пг.1915. - Вып.II.
20. А.А. Шахматов. Введение в курс истории русского языка. Ч.I. Исторический процесс образования русских племён и русских народностей. - Пг.,1916.
21. С. Сфремов. Пред спущенной завесой. Украинская жизнь. - М., 1912, №11, с.26-31.
22. В. Щеголев. Южно-Русский сепаратизм. Киевлянин. - К., 1912, №76.
23. М.С. Грушевский. Украина и Украинство. Украинская жизнь. - М., 1912, №1, с.12- 28.

Віктор Ідзьо

Михайло Грушевський

на шпальтах часописів українців Росії
у першій чверті XX століття